

полонізмів та інших місцевих запозичень у текстах. Пропонується також вичерпна бібліографія з топіку, до якої увійшли не лише класичні студії вірмено-кипчацьких рукописів та їхні мови, а й новіші публікації 2000-х рр.

Подальше структурування текстів носить географічний принцип: наявні пам'ятки згруповано за країнами зберігання. Рукописи, що зберігаються в Україні, за кількістю пам'яток становлять лівову частку публікації.

Уже зараз український дослідник може безкоштовно мати доступ до частини вір-

мено-кипчацьких та інших кипчацьких текстів в електронній колекції центру євразійських досліджень «*Деши-и-Кыпчак*» на двох сайтах www.qurchaq.unesco.kz та www.qurchaq.freenet.kz.

Укладачами передбачається також видання найближчим часом індексів та словника вірмено-кипчацької мови, доповненого текстами новопроданих рукописів, а після того – підготовка та видання комплекту матеріалів обох томів у електронному вигляді на компакт-диску в текстовому форматі.

І.М. ДРИГА

¹ *Олександр Гаркавець*. Вірмено-кипчацькі рукописи в Україні, Вірменії, Росії: каталог. – НАН України, Інститут української археографії, Інститут сходознавства ім. А. Кримського, ЦДІАУ, Київ: Українознавство, 1993.

² *Гаркавець А.* Кыпчакское письменное наследие... – С. 18.

Торе Бітігі. Кыпчакско-польская версия армянского судебногоника и армяно-кыпчакский процессуальный кодекс. – Львов, Каменец-Подольский, 1519–1594. – Составители: А.Н. Гаркавец, Г. Сапаргалиев. – Алматы: Деши-и-Кыпчак, Баур, 2003. – 792 с.

ВІРМЕНСЬКИЙ **судебник** XII–XIII ст. латинською на початку XVI ст. було перекладено у Львові польською та кипчацькою (татарча) мовами. Його публікація в наші дні насамперед апелює до відродження давніх національних традицій у культурному та духовному житті народу, і зокрема поновлення юриспруденції із врахуванням національної історії права.

Уявлення про право тюркських народів Євразії протягом історії мали системний характер. Це стверджує наявність правової традиції у великих за обсягом вірмено-кипчацьких юридичних писемних пам'яток, яким є не лише опублікований сьогодні Судебник, а й Процесуальний кодекс, статути організацій, актові книги самоврядування тощо.

Укладачами даної публікації виконано транскрипцію пам'ятки, російський переклад із вірменського оригіналу, кипчацько-російський глосарій (О.М. Гаркавець), а також переклад казахською мовою та кипчацько-казахський глосарій (Г. Сапаргалієв). Крім того, опубліковано версію **судебника** латинською, кипчацькою та польською мовами. Глосарії нараховують близько 1270 ключових лексем.

Кипчацька версія підготована до друку за трьома рукописами з Вроцлава (Бібліотека Національного інституту ім. Оссолінських, 1523 р.), Парижа (Національна бібліотека, 1568 р.) та Відня (Бібліотека конгрегації мхитаристів, 1575 р.), тоді як за основу для публікації узято найбільш повний, вроцлавський, рукопис. Текст кипчацької версії є значно відмінним від вірменського оригіналу, адаптованим до місцевих умов та особливостей тогочасної кипчацької мови і може бути розглянутий як самостійна кипчацька юридична пам'ятка, яка лише будувалася на засадах вірменського Судебника, проте увібрала у себе зводи та норми руського, німецького, литовського, мадярського та польського права.

Хоча характер публікації рукописів не дозволяє провести більш повного аналізу лексики пам'яток, все ж укладачі вважали за необхідне відзначити глибоко розроблену спеціальну кипчацьку юридичну термінологію Судебника та Процесуального кодексу 1523–1594 р., що, на їхню думку, «...свідчить про безперервність кипчацької юридичної традиції, яка коріниться у давньотюркській добі тенгріанства...».

І.М. ДРИГА

Armenian – Qypchaq Psalter written by deacon Lussig from Lviv 1575/1580. edited by Alexander Garkavets and Eduard Khurshudian. – Almaty: Desht-i-Qypchaq, 2001. – 658 p.

ЯВЛЯЄ собою надзвичайно цінне видання Псалтиря XVI ст. львівського диякона Луссіґа двома мовами – давньвірменською та кипчацькою вірменським письмом. Йдеться про текст, укладений представником кипчакофонного населення Правобережної України, яке незабаром спіткала полонізація.

До книги увійшли дві найбільш ранні версії вірмено-кипчацького Псалтиря за рукописами із музею Чарториських у Кракові (№ 3546/III) та з Австрійської національної бібліотеки, що у Відні. Крім того, опубліковано також глосарій до Псалтиря за рукописом № 2267 Інституту давніх рукописів ім. Месропа Маштоца (Матенадаран, Єреван, Вірменія).

У передмові до видання укладачі дають наукову оцінку історії вірмено-кипчацьких поселень та вірменських міграцій. Вони підкреслюють факт наданої їм колоніям незалежності, спираючись на тексти пам'яток, коротко характеризують їхній побут та особливості судових документів. Наголосимо на важливості публікації таких матеріалів, оскільки в руках українського тюрколога опинилися тексти тюркською мовою, фактично дуже схожою на мову пам'ятки «Кодекс Куманікус» або мову половців Південно-Східної Європи до XV ст.

Публікацію текстів супроводжують досить ретельні текстологічні відомості та коментарі, зокрема про особливості письма, текстової пунктуації, знаки просодії, співвіднесення буквених знаків та цифр,

а також визначено та в самій публікації звернено увагу на помилки (*lapsus calami*) переписувачів, які, на думку укладачів, «втім, можуть мати й діалектне походження» (с. XXI).

У тексті вирішуються також проблеми авторства пам'ятки. Зокрема, на прикладах кількох колофонів укладачі торкаються проблеми середньовічного етикету книжника-переписувача (богобоязна скромність) та, співставляючи колофони, полемізують із З. Дубинською (с. XXIV) щодо наявності «індивідуальних» кипчацьких перекладів Псалтиря, доводячи, що і перекладачем, і редактором наявних версій кипчацького перекладу був той же самий книжник – диякон Лусіґ.

Укладачі, втім, не зупиняються на досягнутому та заявляють про наробки для подальших досліджень: встановлення значення доданого до пам'ятки глосарія, звіряння версій, доповнення зводу недоступними примірниками рукописів та уточнення гіпотез щодо авторства.

Копітка робота укладачів по прочитанню рукописів пам'ятки у всіх відомих версіях та їхня публікація, порівняння цих версій, виправлення неточностей та наукова оцінка рукописів сприяли максимально достовірному відтворенню пам'яток у виданні, наукову вартість для світової тюркології якого важко переоцінити.

Публікація книги присвячена 1700-річчю проголошення християнства державною релігією Вірменії 27–28 серпня 301 р.

І.М. ДРИГА